

УДК 373.3.

**Шкарбан Л.В.**

Київський університет імені Бориса Грінченка. Педагогічний інститут, старший викладач кафедри початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін

#### **ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ЛІВОРУКИМИ ПЕРШОКЛАСНИКАМИ**

*У статті висвітлено проблему ліворуких учнів та розглянуто особливості роботи вчителя із ліворукими першокласниками з метою успішного оволодіння навичками письма.*

**Ключові слова:** професійна діяльність учителя початкової школи, ліворукі першокласники, уроки письма, особливості роботи вчителя з ліворукими дітьми

*В статье освещено состояние проблемы леворуких учеников, рассмотрены особенности работы учителя с целью успешного овладения навыками письма леворукими первоклассниками.*

**Ключевые слова:** профессиональная деятельность учителя начальных классов, леворукие первоклассники, уроки письма, особенности работы учителя с леворукими детьми

*The article highlights the state of the problem left-handed students, these features of the teacher in order to successfully mastering writing skills left-handed first-graders.*

**Key words:** *professional activity of primary school teachers, left-handed first-graders, writing lessons, especially the teacher's work with left-handed children*

**Актуальність дослідження.** Як засвідчив ретроспективний аналіз, явище ліворукості відоме людству споконвіку, а знання про те, що люди розрізняються за здатністю користуватися правою або лівою рукою, виникло, очевидно, водночас із народженням свідомості. Розподіл на ліворуких та праворуких є унікальною особливістю людини. Ліворукість – явище рідкісне й одночасно розповсюджене. Всюди, де «збиралося більше тридцяти осіб, обов'язково був лівша». [5, с.15] Останнім часом серед молодого покоління планети відсоток лівшів стрімко зростає: сьогодні кожен десятий житель Землі віддає перевагу лівій руці. Як засвідчив проведений аналіз, за радянських часів ліворукість не схвалювалась, ще у дошкільному віці насильно викорінювалась перевчанням. У 80-ті роки ХХ століття проблема психічного здоров'я ліворуких дітей та підлітків стала предметом дослідження учених-ентузіастів. Саме вони звернули увагу громадськості на те, що перевчання ліворуких дітей приводить до виникнення у них різноманітних нервово-психічних розладів, зміни асиметрії півкуль головного мозку, а звідси – складна перебудова пізнавальних процесів і новоутворень.

У 70–80-ті роки ХХ століття нейронаука охопив так званий латеральний бум, викликаний дивовижними досягненнями американських нейрохірургів і нейропсихологів. «Латеральний» в перекладі з латинської мови означає «сторонність, боковизна» і щодо людини означає нерівнозначність, асиметрію правих і лівих органів та систем. У 1982 році одному з них, Роджеру Сперрі, було присуджено Нобелівську премію за вивчення спеціалізації лівої та правої півкулі мозку людини.

У результаті обстеження населення в різних регіонах СРСР (Україна, Росія, Вірменія), загалом було охоплено 16 тис. осіб, виявлено дефіцит ліворуких порівняно із західними країнами, де їх було більше в чотири – п'ять разів. Виявилось, головний чинник, що викликає зникнення ліворукості в СРСР, – це насильницьке перевчання шульг у сім'ях, дитячих садках, школах. Уперше в світі українські фахівці верифікували (тобто отримали достовірні наукові факти), як «розплачується» ліворука дитина за таке насильство над нею. Розпочата в 1980 році науково – громадська кампанія на захист ліворуких дітей від перевчання, виступи в засобах масової інформації: пресі, на радіо, телебаченні, звернення в союзні Міністерства охорони здоров'я і освіти спрацювали. В Україні та країнах СНД ліворуких дітей перестали перевчати, їх кількість збільшилася в 2,5 – 3 рази. Якщо раніше у середньому кількість ліворуких дітей була в межах 3%, то сьогодні ця кількість зросла до 9 – 15%. І з кожним роком кількість ліворуких першокласників збільшується.

**Аналіз досліджень та публікацій.** Проблема навчання і виховання ліворуких дітей досліджувалась багатьма психологами та педагогами:

М.М.Безруких, Н.Н.Брагіною, Т.А.Доброхотовою, А.В.Семенович, А.Л.Сиротюк, А.П.Чуприковим та іншими. Науковці стверджують, що перевчати ліворуку дитину означає змінювати специфічні якості її психіки, що негативно впливає на її психічний стан, її емоційне благополуччя і здоров'я загалом.

Сучасна тенденція до збільшення кількості ліворуких першокласників свідчить про відмову батьків і педагогів від перевчання й терпиме ставлення до проявів ліворукості в дітей, адже насильницьке перевчання ліворуких школярів писати правою рукою веде до серйозних змін у поведінці дитини: вона стає дратівливою, вередливою, неспокійно спить, у неї погіршується апетит, розвиваються невротичні реакції.

Однак відмова від перевчання не розв'язує всі проблеми, як це здається на перший погляд, а навпаки, породжує низку нових запитань: «Як формувати навичку письма в ліворуких учнів?», «Які особливості розвитку таких дітей необхідно знати й враховувати, щоб запобігти виникненню у них труднощів у процесі навчання?», «Чи існує спеціальна методика навчання письма з урахуванням особливостей мозкової організації рухових операцій ліворуких дітей?» тощо. [5, с.35]

З урахуванням важливості та актуальності зазначеної проблеми маємо на **меті** визначити особливості роботи вчителя початкової школи з ліворукими дітьми під час письма.

Науковці, методисти, вчителі зазначають, що у процесі навчання ліворуких дітей мають враховуватися їхні індивідуальні особливості, а методика формування навичок письма має будуватися по-іншому. У ліворуких дітей здебільшого зустрічаються порушення моторного розвитку, координації рухів руки, кисті, пальців рук, а також недостатність розвитку зорово-просторового сприйняття, зорової пам'яті і зорово-моторної координації. Це спричиняє виникнення труднощів у процесі формування графічної навички. Так, ліворукі першокласники погано сприймають і запам'ятовують літери складних конфігурацій, не уявляють зоровий образ букв загалом. Це веде до порушення співвідношення елементів, «дзеркального» написання букв. Дитина плутає схожі за зображенням букви, пише зайві елементи або не дописує їх. Ліворукі учні мають нестійкий почерк: нерівні штрихи, великі, розтягнуті букви різного нахилу. У таких дітей дуже повільний темп письма.

У першому класі, враховуючи підвищену емоційність і велику вразливість цих учнів, необхідно проводити навчання письма в доброзичливій атмосфері, чуйно ставитися до проблем лівшів, визначати їхні найменші успіхи. Якщо під час виконання графічних вправ ліворукі діти проявляють агресивну впертість, то краще переключити їхню увагу на інший вид роботи, наприклад, дидактичну гру, а не вимагати обов'язкового завершення письмового завдання. Вчителю початкової школи необхідно вміти правильно організувати навчальний процес, а для цього треба точно знати, як посадити ліворукого учня за партою, як покласти зошит, підручник, як він має тримати ручку, щоб йому було зручно. Організовуючи робочий простір ліворукої дитини педагогу важливо знати і пам'ятати, що:

- у процесі письма та малювання світло має падати із правого боку;
- обладнання, книжки та зошити мають знаходитися ліворуч;
- у зошити доцільно вкладати "промокальний" папір, щоб дитина могла класти його під ліву руку і не "розмазувати" рукою написане раніше.

Ліворуких дітей відрізняє від праворуких також більш повільний темп письма. Крім «дзеркального письма» зустрічається неправильне написання літер, викривлення їх конфігурації, характерне виражене порушення почерку. І, взагалі,

навчання письму ліворуких першокласників – процес досить тривалий і важкий.

Із серйозними труднощами ліворукі першокласники зустрічаються вже на перших уроках грамоти, адже гігієнічні умови під час письма лівою рукою (положення тіла, розміщення зошита чи рук) значно відрізняється від вимог, які ставляться до дітей, що пишуть правою. Загалом ці вимоги можна сформулювати таким чином:

1. *Врахування положення тіла під час письма.* При правильному положенні ліворукі першокласники мають сидіти прямо, не доторкаючись грудьми до столу. Ноги всією ступнею мають стояти на підлозі чи підставці, голова дещо схилена направо.

2. *Положення рук, кисті руки і прийоми тримання ручки.* Руки під час письма мають лежати таким чином, щоб лікоть лівої руки трохи виступав за край столу і ліва рука вільно рухалась рядком зверху вниз, а права – лежала на столі і знизу підтримувала б аркуш. Кисть лівої руки більшою частиною долоні має бути звернена до поверхні столу. Точками опори для кисті мають бути нігтева фаланга дещо зігнутого мізинця і нижня частина долоні. Ручка кладеться на середній палець, на його верхню нігтьову частину. Нігтьова фаланга великого пальця притримує ручку, а вказівний легко кладеться зверху ручки на відстань 1,2 – 2 см від пишучого кінця і керує рухами пальців. У процесі писання рух відбувається зліва направо (напрямок ручки під час письма лівою рукою – вліво, а рухи кисті та пальців – вправо).

3. *Розміщення зошита.* Зошит має лежати з нахилом вліво, таким чином, щоб нижній правий кут сторінки, на якій пише дитина, був направлений на середину її грудей. За мірою заповнення сторінки права рука посуває зошит догори, причому нижній кут сторінки і далі спрямований в середину грудей. Ліворукій дитині важко орієнтуватися в зошиті, й рядку. Дитина не відразу може визначити ту сторону, з якої треба починати писати, плутає напрямок. І це не дивно, бо у ліворуких на відміну від праворуких, провідною є права півкуля мозку, а ліва – їй підкоряється. Саме в правій півкулі закладено функції, пов'язані з лівою рукою, які забезпечують нормальний перебіг мови та процесів мислення. [6, 90-93]

Ліва рука у процесі письма робить рухи руки симетричні рухам правої руки, тобто рухи – справа наліво. Для дітей з провідною лівою рукою в початковий період навчання письма необхідні вправи, які безпосередньо будуть готувати руку до роботи та орієнтації в рядку. Досить часто, щоб навчитися чому – небудь новому (наприклад, письму), ліворукі діти залучають на допомогу максимум зовнішніх довірливих засобів для оволодіння простими операціями, які у праворуких дітей формуються без особливих зусиль згідно з відомими психологічними законами.

Ліворука дитина щоразу щось вигадує, що допомогло б їй орієнтуватися у складному світі праворуких. Тому, найкраще допомогти лівшій, максимально автоматизувавши для нього якомога більше повсякденних операцій.

На уроках письма у процесі вивчення кожного елементу літери не варто примушувати дитину самостійно шукати траєкторію руху, не можна діяти за принципом механічного копіювання "роби, як я". Важливо не лише пояснити, де починати, куди вести, де закінчувати, а й повторити цю інструкцію, щоб дитина

змогла подумки продиктувати її при потребі. Вчителю варто було б разом із дитиною виконати і прокоментувати траєкторію руху в повітрі. Крім того, доцільно позначити точки початку руху (опорні точки), проаналізувати, з яких частин складається літера, побачити кожну частину, визначити точку початку руху і його траєкторію.

Під час виконання завдань важливо постійно підкріплювати правильне виконання кожного елемента похвалою і, навпаки, не акцентувати увагу на неправильному написанні. У цьому випадку в дитини буде більше можливостей для досягнення результатів. Педагогу варто пам'ятати, що дитина має право на помилку, яку завжди можна виправити.

Підготовка до оволодіння навичкою письма з урахуванням зазначених особливостей розвитку ліворуких учнів дасть змогу запобігти виникненню труднощів під час навчання грамоти та розвитку дисграфії на подальших етапах навчання.

**Висновки.** Таким чином, сучасна тенденція збільшення кількості ліворуких першокласників підтверджує відмову батьків і педагогів від їх перевчання, а проблема навчання і виховання ліворуких першокласників є досить актуальною. З урахуванням зазначеного існує нагальна потреба у фахівцях, що мають якісну теоретичну і практичну підготовку, здатних ефективно навчати ліворуких дітей відповідно до їх індивідуально-психологічних особливостей. Учитель початкової школи має вміти будувати навчально-виховний процес, який буде адекватний особливостям учня, працювати, орієнтуючись на різні типи характерів, стилі навчання, мати стійку мотивацію щодо формування особистості, тобто мати високий рівень готовності до педагогічної діяльності з ліворукими дітьми.

#### **Література**

1. Безруких М.М. Ліворукий ребенок в школе и дома / М.М. Безруких – Екатеринбург: У – Фактория, 2003. – 304 с.
2. Волошенко О. Ліворука дитина: яка вона? : Сучасний погляд на проблему ліворукості / О. Волошенко / Психолог. – 2003. - № 39. – С. 25 - 32
3. Доброхотова Т.А., Брагина Н.Н. Левши / Т.А. Доброхотова, Н.Н. Брагина. – М.: Книга, 1994. - 232 с.
4. Маковецька Н.В. Формування навичок письма в дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: перспективи і наступність / Н.В.Маковецька, О.В. Нікулочкіна. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2005. – 200 с.
5. Цепова І.В. Навчаємо письма ліворуких дітей / І.В.Цепова. – Х.: Вид-во «Ранок», 2009. – 128 с.
6. Чуприков А.П., Гнатюк Р.М., Чуприкова М.А. Асиметрія мозку та ліворукість : монографія / А. П.Чуприков, Р. М.Гнатюк, М. А. Чуприкова. – К.: КММ, 2011. – 140 с.